

Stan wojenny w walce z alkoholizmem

26 sierpnia 2022

Okres PRL jest bez wątpienia momentem przełomowym w historii polskiej konsumpcji alkoholu – spożycie czystego spirytusu przez statystycznego mieszkańca Polski wzrosło w tym czasie od ok. 2,2 litra na rok w drugiej połowie lat 1940., do 8,6 litra w końcu lat 1970.

Duży wpływ na tę sytuację miało istnienie silnego lobby alkoholowego oraz fakt, że zyski z monopolu spirytusowego były ważnym elementem dochodów budżetowych państwa (około 10–15%). Jednocześnie pijaństwo stawało się głębokim problemem gospodarczym (straty wynikające z picia w miejscu pracy) i społecznym (wzrost patologii, szczególnie zauważalnych wraz z intensyfikacją kryzysu gospodarczego w drugiej połowie lat 1970.). Państwo komunistyczne, świadome wagi problemu, opisywało go jednak w kategoriach ideologicznych, jako relikw kapitałizmu i efekt działalności wrogów socjalizmu. Podejmowano różnorakie próby walki z pijaństwem (szczególnie na terenie zakładów pracy), bardzo często związane z piętnowaniem nadużywających alkoholu. W 1956 i 1959 roku uchwalono dwie ustawy „przeciwalkoholowe”, zakazujące sprzedaży wysokoprocentowych trunków w niektórych miejscach (zakładach pracy, hotelach robotniczych, świetlicach, targowiskach), ustanawiające zasady leczenia nałogowych alkoholików oraz wprowadzające kary między innymi za rozpijanie nieletnich, sprzedawanie alkoholu wbrew zakazom, zagrożenie życia lub zdrowia ludzkiego oraz znęcanie się nad członkami rodziny. Ustawy dawały władzom terytorialnym (radom narodowym) możliwość lokalnego ograniczania sprzedaży i konsumpcji, zakładały także ważną rolę Społecznych Komitetów Przeciwalkoholowych. Niestety, realizacja polityki antyalkoholowej nie mogła być pełna, gdyż ograniczał ją ekonomiczny interes państwa.

Od momentu objęcia stanowiska I sekretarza KC PZPR przez generała Jaruzelskiego władze partyjne obok ostrego kursu wobec „Solidarności” wprowadziły również program tak zwanej „socjalistycznej odnowy”, zakładającej między innymi wzrost dyscypliny pracy, odbudowę instytucji społecznych, walkę z kryzysem społeczno-gospodarczym i odcięciem się od okresu „błędów i wypaczeń” dekady Gierka. Przykładem tych działań było na przykład powołanie Centralnej Komisji do Walki ze Spekulacją, mającej na celu między innymi ograniczenie czarnego rynku, poprawienie zaopatrzenia ludności i przeciwdziałanie przestępstwom gospodarczym. Kolejnym obszarem polityki społecznej stanu wojennego była walka z alkoholizmem. Szczególną rolę mogła tu odgrywać postawa samego generała Jaruzelskiego – zawodowego oficera preferującego raczej ascetyczny model życia i niechętnie zaglądnącego do kieliszka.

26 października 1982 roku, w dziesiątym miesiącu stanu wojennego, nieco ponad dwa tygodnie po delegalizacji „Solidarności” (8 października) Sejm PRL uchwalił nową ustawę „przeciwalkoholową”, nazwaną Ustawą o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. W jej wstępie stwierdzono: „Uznając życie obywateli w trzeźwości za niezbędny warunek moralnego i materialnego dobra Narodu, stanowi się, co następuje.” Już w pierwszym artykule określono szerokie cele nowego aktu:

„Organy władzy i administracji państwowej są obowiązane do podejmowania działań zmierzających do ograniczania spożycia napojów alkoholowych oraz zmiany struktury ich spożywania, inicjowania i wspierania przedsięwzięć mających na celu zmianę obyczajów w zakresie sposobu spożywania tych napojów, działania na rzecz trzeźwości w miejscu pracy, przeciwdziałania powstawaniu i usuwaniu następstw nadużycia alkoholu, a także wspierania działalności w tym zakresie organizacji społecznych i zakładów pracy.”

Co ciekawe, w zakresie realizacji tych celów ustawodawca

zakładał współpracę organów państwa z Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi. Ustawa zaostrzała dotychczasowe przepisy: Rada Ministrów miała ustalać coroczny plan sprzedaży napojów alkoholowych, a sieć punktów sprzedaży miała być tworzona proporcjonalnie do liczby mieszkańców. Zakładano ustalanie cen na poziomie wpływającym na ograniczenie spożycia alkoholu. Jednym z najważniejszych (i najbardziej zapamiętanych) przepisów było wprowadzenie zakazu sprzedaży alkoholu między godziną 6.00 a 13.00. Walka z pijaństwem miała być kierowana przez Komisję do Spraw Przeciwdziałania Alkoholizmowi przy Radzie Ministrów, co automatycznie zakładało centralizację polityki antyalkoholowej. Szczegółowo opisano także sposób działania wobec nałogowych alkoholików (łącznie z możliwością „przymusowego doprowadzenia do zakładu leczniczego”) oraz ustanowiono katalog kar między innymi za sprzedaż trunków bez zezwolenia lub w sytuacjach zabronionych, a także za spożywanie lub nabywanie napojów wyskokowych wbrew zakazom, dostarczanie ich na teren zakładów pracy bądź też ich nielegalną dystrybucję.

Początkowo władza starała się intensywnie realizować założenia nowej polityki społecznej, między innymi ustalając maksymalną liczbę punktów sprzedaży alkoholu na 29 tys. w skali kraju, zakazując jego dystrybucji w sklepach prywatnych i agencyjnych oraz przeprowadzając szczegółowe kontrole terenowe. Z czasem jednak, pamiętając o swoich racjach ekonomicznych (zwłaszcza w obliczu kryzysu i zapaści innych sektorów gospodarki), ekipa generała Jaruzelskiego zastopowała aktywną politykę antyalkoholową. Już w stanie wojennym społeczeństwo zaczęło wypracowywać strategie przystosowania się do nowej sytuacji. Wzrosła produkcja bimbrowa (nie tylko na wsi, tradycyjnie już specjalizującej się w wytwarzaniu nielegalnego alkoholu), rozwinęła się także sieć melin sprzedających wysokoprocentowe trunki (często legalnego pochodzenia) poza oficjalnym obiegiem dystrybucyjnym i zapełniających w ten sposób lukę rynkową wynikającą z ograniczeń sprzedaży.

Przełom 1989 roku doprowadził do rezygnacji państwa z monopolu alkoholowego. W 1990 roku sejm przegłosował nowelizację ustawy z 1982 roku, likwidując ograniczenia w sprzedaży między godz. 6.00 i 13.00, a także znosząc państwową wyłączność dystrybucji i planowanie dostaw na rynek. W lipcu tego samego roku senat przyjął uchwałę, w której wytykał nieskuteczność prawodawstwa z lat 1980. i wzywał do opracowania nowego prawa antyalkoholowego. Ostatecznie postanowiono nowelizować starą ustawę, która obowiązuje ze zmianami do dnia dzisiejszego.

Autor: Tomasz Leszkowicz

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

O AUTORZE

Tomasz Leszkowicz – Doktorant w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk. Absolwent Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, student Instytutu Dziennikarstwa tej samej uczelni. Były członek Zarządu Studenckiego Koła Naukowego Historyków UW. Specjalizuje się w historii dwudziestego wieku (ze szczególnym uwzględnieniem PRL), interesują go też dzieje Niemiec i historia wojskowości. Z uwagą śledzi zagadnienia związane z pamięcią i tzw. polityką historyczną (dawniej i dziś). Członek redakcji merytorycznej „Histmaga” od października 2006 roku. Opiekun przeglądu imprez historycznych. Publikował także w „Mówią Wieki”, „Tece Historyka” oraz „Niepodległości i Pamięci”. Stały współpracownik tygodnika polonijnego „Monitor” z Chicago. Oprócz historii pasjonuje go rock i poezja śpiewana, jest miłośnikiem kabaretów oraz książek Ryszarda Kapuścińskiego i Hansa Helmuta Kirsta.

BIBLIOGRAFIA

1. Kochanowski Jerzy, Tylnymi drzwiami. „Czarny rynek” w Polsce 1944–1989, Wydawnictwo Neriton/Instytut Historyczny UW, Warszawa 2010.

2. Kosiński Krzysztof, Historia pijaństwa w czasach PRL. Polityka, obyczaje, szara strefa, patologie, Wydawnictwo Neriton/Instytut Historii PAN, Warszawa 2008.